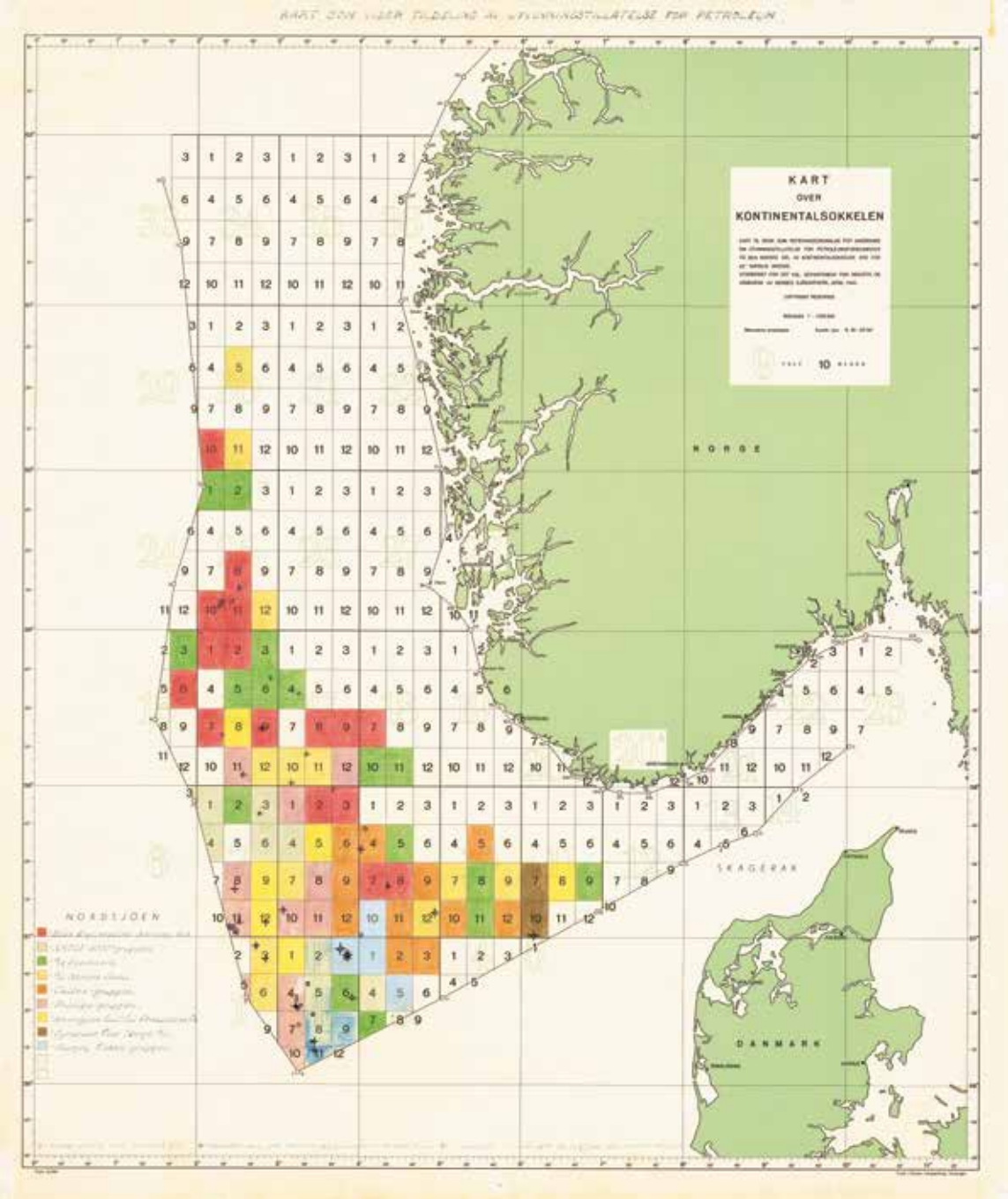

NORSK OLJEMUSEUM ÅRBOK 2014

NORSK OLJEMUSEUM

Jubileum og fornying

Av Trude Meland og Geir Mossige Johannesen

For 50 år siden påberopte vi oss overherredømme over kontinentalsokkelen. Takket være et lite knippe norsk byråkrater og deres framsynthet, fikk Norge kontroll over store deler av oljen og gassen i Nordsjøen.

Trude Meland (f. 1971) arbeider som historiker ved Norsk Oljemuseum. Meland er utdannet cand. polit. med hovedfag i historie ved Universitetet i Bergen. Hovedoppgaven hadde som tema arkitektur som propaganda i Italia. Hun har tidligere arbeidet med prosjekter for blant annet Universitetet i Bergen og Byarkivet i Bergen.

Geir Mossige Johannesen (f.1966) er utstillings- og formidlingsleder ved Norsk Oljemuseum. Mossige Johannesen er utdannet cand.scient med hovedfag i geologi ved Universitetet i Bergen. Han har tidligere arbeidet som lektor i skoleverket.

1965 er året mange regner som starten på «oljealderen». Kontinentalsokkelen ble delt og norske og internasjonale oljeselskap fikk for første gang mulighet til å søke om, og tildelt rett til å lete etter og produsere olje og gass fra norsk sokkel. Kongelig resolusjon av 9. april 1965 ble skjellsettende – et premiss for Norges framtid.

Til 50års markeringen har Norsk Oljemuseum «puss opp» sin presentasjon av historien. Gjennom to utstillinger vil vi vise hvordan hendelser på 1960-tallet var med å legge grunnlaget for oljelandet Norge. Historieveggen «Petrorama» har blitt kraftig oppgradert, med nye tekster og nytt design. Samtidig har vi laget en egen jubileumsutstilling «Samboer med oljå 1965-2015».

Hva skjedde i 1965?

Men hva var det egentlig som skjedde i 1965 som gjør at det fortjener et eget jubileum?

Det var verken funnet olje eller gass, og få hadde faktisk troen på at det kunne finnes noe av verdi under havbunnen. Likevel ble grunnlaget for politikken som har blitt ført innen petroleumssektoren de siste 50 år, lagt. Gjennom to internasjonale avtaler, to resolusjoner og en Stortingsmelding, ble grunnmuren til «det moderne Norge» støpt.

Da Phillips Petroleum i 1962 søkte om enerett til å lete etter olje og gass utenfor Norge, kom det overraskende på norsk politikere. De hadde slått seg til ro med konklusjonen til Norges geologiske undersøkelse fra 1958 at en kunne utelukke muligheten for at det kunne finnes kull, olje eller svovel utenfor norskekysten. Konklusjonen var et innspill til Utenriksdepartementet under den første Genève-konferansen om havets folkerett som ble arrangert i februar 1958, hvor et internasjonalt regelverk for utnyttelse og deling av havområder ble utarbeidet.

I denne situasjonen tok noen byråkrater i Utenriksdepartementet, med ekspedisjonssjef Jens Evensen i spissen, ansvar. Han hadde en visjon om at hvis det mot formodning fantes olje eller gass på sokkelen, skulle rettighetene tilfalle Norge. Staten måtte være eier og eventuelle inntekter måtte komme hele folket til gode. Dette lå egentlig utenfor Evensens arbeidsområde, men han så at ingen andre kom til å ta fatt i saken. Han tok med seg advokat i Industridepartementet, Leif Terje Løddesøl og jurist Carl August Fleischer i arbeidet.

I mai 1963 proklamerte regjeringen Gerhardsen at havbunnen og undergrunnen utenfor Norges kyst var norsk. Et lovvedtak et par uker senere fastslo at den norske stat hadde enerett til eventuelle undersjøiske naturforekomster, og at det ville kreves konsesjon for å undersøke og utnytte disse. Lovteksten var sammenfattet i seks korte paragrafer!

Med hjemmel i denne loven ga regjeringen ti tillatelser til å foreta «visse forberedende undersøkelser», med andre ord seismiske undersøkelser, i Nordsjøen.

Jens Evensen klar til innsats på sitt kontor. Foto: Ivar Aaserud / NTBscanpix

I november 1963 ble et utvalg nedsatt «til å foreslå regler for utforskning og utnyttelse av undersjøiske naturforekomster». Formann i utvalget ble – selvfølgelig – Jens Evensen. Med seg fikk han byråsjef i Industridepartementet Eilif Andersen, direktør i Norges geologiske undersøkelse Harald Bjørlykke, konsulent i Justisdepartementet Rolv Hellesylt, professor ved Universitetet i Bergen Anders Kvale og Dr. Philos Birger Rasmussen ved Havforskningsinstituttet i Bergen. I mars året etter gikk Leif Terje Løddesøl inn som sekretær for utvalget. Det var dette utvalget som 18. februar 1965 avga innstilling med forslag til reglene som etter en uttalelse fra alle departement ble vedtatt som kongelig resolusjon 9. april samme år.

Utvalgets to store oppgaver var å sikre grensen mellom Norge og nabolandene Storbritannia og Danmark og å utarbeide rammeverk for utnyttelse av ressurser på sokkelen.

Første spørsmålet var altså hvordan nordsjøbassenget skulle deles mellom nordsjølandene. Skulle grensen trekkes etter midtlinjen, eller fantes det andre alternativ? Det som var sikkert var at det måtte gjøres snarest mulig. Det var et begrenset og lite havområde saken gjaldt, og for Evensens var midtlinjeprinsippet det eneste rette. Ønske var å først forhandle med danskene for gjennom det skape presedens. Men til hans overraskelse var ikke danskene særlig samarbeidsvillige. I stedet kom det et utspill fra britene, som tilbød forhandlinger på grunnlag av midtlinjeprinsippet. Forhandlingene tok til i 1964 og ble avsluttet med en avtale med Storbritannia i februar 1965. Senere samme år ble også avtalen med

Da tillatelsene var gitt, tok det ikke lang tid før se første seismiske undersøkelsene var i gang. Stavanger Aftenblad 10. august 1963

„Sonic" leter etter olje i Nordsjøen

Var i Stavanger i går for å bunkre

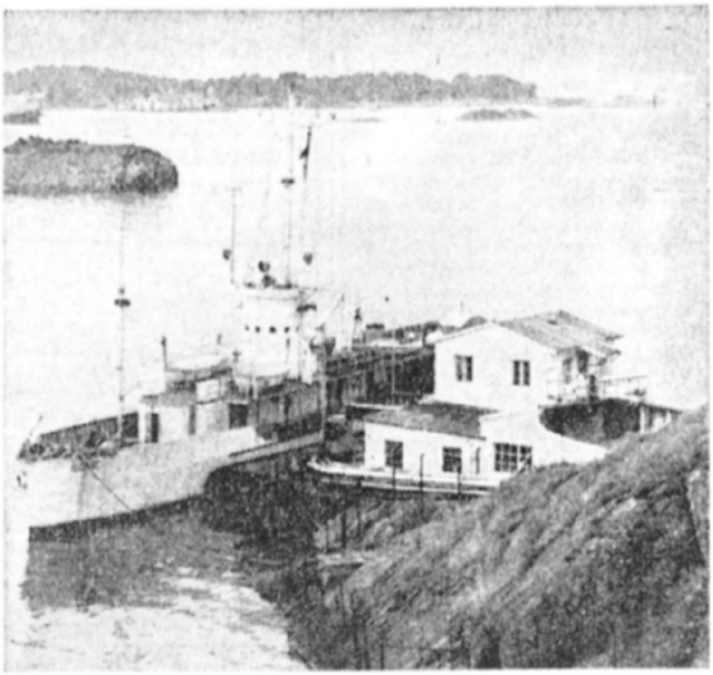

»Sonic« ved kai i Kalhammaren. Som man ser har båten ikke vanlig bro og styrehus. Styrehuset er det runde »ubåt-tårnet«.

Etter å ha lett etter — og funnet — olje så å si over hele verden, har det eiendommelige, amerikanske seismografiske skipet »Sonic« nå tatt fatt på oljeleting i Nordsjøen. Den lange, smale båten med »ubåt-tårn« som styrehus, var innom Stavanger i går for å bunkre og komplettere vannforsyningen.

— Jeg vet ikke om vi har funnet olje, sier kaptein Vladimir Kralj fra Jugoslavia. — Vi foretar bare undersøkelsene, og sender det innsamlede materiale til »hovedkvarteret.« Mannskapet består av 24 mann, mest engelskmenn — og de fleste er elektroteknikere.

»Sonic« kom i går morges og stakk til sjøs igjen i går kveld. Båten har drevet undersøkelser i Nordsjøen siden april, og kaptein Kralj antar at man skal holde på så lenge været er lagelig — til ut i oktober en gang. De arbeider for Shell, og de »patruljerer« hele Nordsjøen utenfor territorialgrensen av England, Norge, Danmark, Nederland og Tyskland.

Det er mange skip som leter etter olje i Nordsjøen, forteller kapteinen. »Sonic« er en av fire i Geofysisk Service International Ltd. i Dallas i Texas. Kralj har vært seks år ombord — de to-tre siste årene som skipper. Han har tidligere vært med og funnet olje både i Den persiske bukt, Rødehavet, Middelhavet og i Venezuela.

— Men mannskapet legger seg ikke opp i oljeletingen. Så vi vet ikke om vi finner noe eller ei — før vi hører det etter at hovedkvarteret har bearbeidet våre undersøkelser, sier kaptein Kralj.

Ekspedisjonssjef Jens Evensen (t.v.) og industriminister Karl Trasti viser fram det første sokkelkartet på en pressekonferanse om første konsesjonstildelinger. Den norske sektoren ble delt inn i 36 kvadranter og hver kvadrant i 12 blokker. En blokk var på ca 500 kvadratkilometer. Foto: NTB / Scanpix

Danmark undertegnet. Disse avtalene sikret Norge suverenitet over ca 131 000 km² hav og en av Europas største kontinentalsokler.

Den andre store oppgaven var å utforme et regelverk for utforsking og utnyttelse av undersjøiske petroleumsforekomster på den norske delen av kontinentalsokkelen. Innstillingen fra utvalget ble lagt fram som kongelig resolusjon 9. april 1965. Her ble det åpnet for at internasjonale og norske selskap kunne søke om å få prøvebore på norsk sokkel, men at utforskning og utnyttelse bare kunne skje i henhold til tillatelse fra Industridepartementet.

For å få innvilget en slik konsesjon skulle det blant annet legges vekt på søkerens økonomi og erfaring fra letevirksomhet. Departementet skulle også ta hensyn til hvor vidt søkerne bygde raffinerier, brukte norske skip eller på annen måte bidro til eller ville bidra til å styrke Norges økonomi generelt. Et viktig kriterium var at selskapene selv tok all økonomisk risiko. De utenlandske selskapene måtte opprette datterselskap med fast representasjon i Norge.

Søkerne forpliktet seg til et arbeidsprogram som blant annet innebar ytterligere seismiske undersøkelser og til å bore i alt mer enn 30 brønner med formål å finne olje og/eller gass. Arbeidsprogrammet skulle i sin helhet være gjennomført innen 1. september 1971.

En utvinningstillatelse ble i prinsippet gitt for 46 år, men etter seks år måtte rettighetshaverne gi tilbake en fjerdedel av det opprinnelige område. Og etter ytterligere tre år nok en fjerdepart. Etter ni år ville staten

dermed ha fått tilbake halvparten av det tildelte område.

Med de grunnleggende reglene for norsk sokkel på plass, kunne Industridepartementet allerede i 13. april lyse ut 278 blokker sør for 62. breddegrad. Den klart største konsesjonsrunden i norsk oljehistorie til dags dato.

Elleve søknader var kommet inn da søknadsfristen utløp 15. juni 1965. Søknadene dekket 208 blokker, men på grunn av sterk konsentrasjon om de samme blokkene var det bare 81 blokker som ble tildelt. En søker trakk seg på grunn av de store økonomiske forpliktelsene, mens en annen lyktes det ikke å komme til enighet med om et tilfredsstillende arbeidsprogram. En søknad ble utsatt på grunn av spesielle omstendigheter og den ble ikke tildelt før 7. desember. På slutten av året var det gitt 78 utvinningstillatelser, noe som tilsvarte om lag en fjerdedel av den norske kontinentalsokkel sør for 62. breddegrad.

Kontinentalsokkelsakene hadde vist seg arbeidskrevende og det ble derfor bestemt at det skulle opprettes et rådgivende og innstillende organ for Industridepartementet i alle saker vedrørende undersjøiske petroleumsforekomster. Vedtaket om opprettelsen av Statens Oljeråd ble gjort i kongelige resolusjonen nummer to 9. april 1965. Igjen ble Jens Evensen utnevnt som formann. Historien har vist at oljerådet fikk stor innvirkning på videre politisk styring av sektoren.

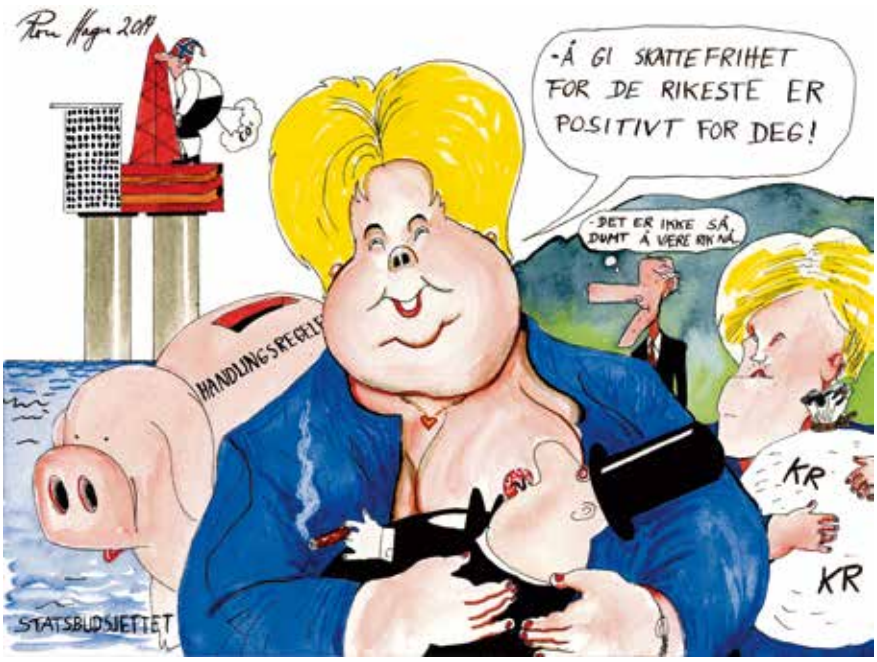

Tegning: Roar Hagen 2014

Jubileumsutstillingen «Samboer med oljå 1965-2015»

Utlysningen av første konsesjonsrunde – og hendelsene som bygget opp til dette i forkant, er altså så definitivt verdt en markering! På oljemuseet markerer vi dette 50 års jubileet med en ny temporærutstilling. Denne åpner i juni, samtidig med at vi avduker en oppdatert og oppfrisket versjon av vår historievegg – «Petrorama».

I jubileumsutstillingen «Samboer med oljå 1965-2015» har vi valgt å se på disse 50 årene med et skråblikk. Og ingenting egner seg bedre enn avistegner Roar Hagens karikaturer fra Stavanger Aftenblad og VG til å formidle denne siden av historien. Vi har rett og slett, i samarbeid med Hagen selv og tekstforfatter Arnt Even Bøe, dukket ned i en stor produksjon av skarpe og spissfindige kommentarer – i tegnings form.

I arbeidet med utstillingen har Roar Hagen latt oss velge og vrake i alle de tegningene han har laget omkring dette temaet. I tillegg har han laget nye tegninger som binder sammen deler av den tidligere Norges- og oljehistorien.

Hagens produksjon er stor. Så det å gjøre et godt, representativt og spennende utvalg har vært en relativ omfattende jobb – men så definitivt interessant. Vi gleder oss derfor til å vise disse arbeidene i en ny og annerledes utstilling der karikaturene brukes for å speile sentrale tema, hendelser og personer fra den norske oljehistorien. Et bilde kan som kjent fortelle mer enn tusen ord, men en karikatur kanskje enda mer?

Roar Hagen er født i Ørsta i 1954 og utdannet grafisk formgiver. Han har arbeidet som avistegner siden 1975. Han begynte sin karriere som avistegner i Sunnmørsposten på midten av 1970-tallet, flyttet noen år over til Stavanger Aftenblad, før han kom til VG i 1986.

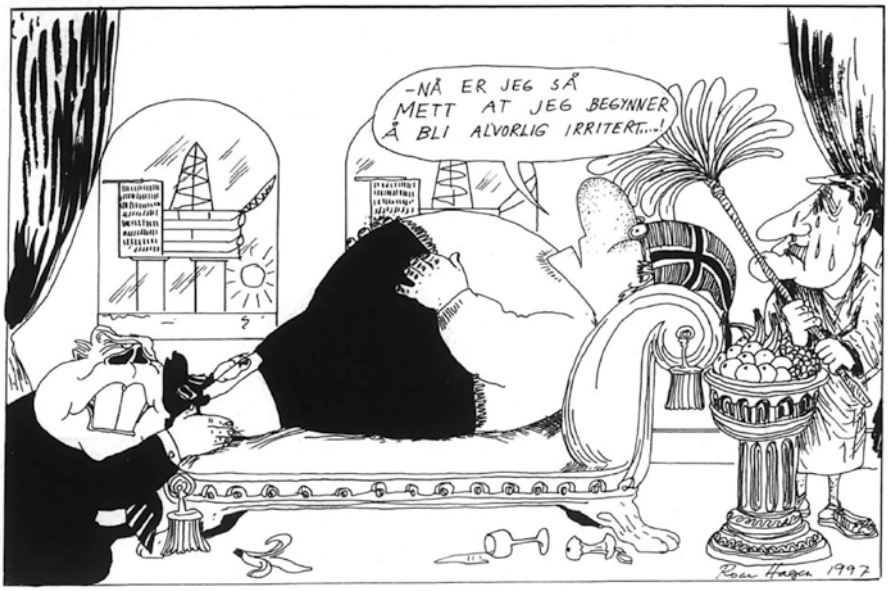

Det går mot protestvalg . . .

Utbyggingen av Snøhvit-feltet og Melkøya blir presentert i det nye Petrorama. Foto: Helge Hansen, Statoil ASA

Hagen er tilknyttet Cartoonists & Writers Syndicate i New York, som distribuerer avistegninger til rundt 200 aviser og magasiner over hele verden. Hans tegninger er brukt i prestisjetunge publikasjoner som Der Spiegel, Die Zeit, Time Magazine, Newsweek, Le Monde og New York Times for å nevne noen. Han er også innkjøpt av gallerier, konserner og hans arbeider henger både i Stortinget og på Nasjonalgalleriet.

Prisen for «Årets Avistegning» fikk han i 1997 for sin innertier hvor den fete, selvgode Ola Nordmann ligger på ryggen og konstaterer at «Nå er jeg så mett at jeg begynner å bli alvorlig irritert.» Gjennom Roar Hagens penn, og i seinere tid iPad, har vi også blitt kjent med Ola Dunk – selve personifiseringen av «folk flest». Gjennom denne figuren viser Hagen på sin treffende måte, hvordan oljen har endret oss – og kanskje ikke alltid til det bedre. Mr. Dunk treffer du selvsagt i jubileumsutstillingen.

«Petrorama»

Helt fra åpningen av museet i 1999 har «Petrorama» vært en viktig del av museets utstilling. Langs ytterveggen av museets kinosal har oljehistorien med vekt på politikk og økonomi blitt fortalt på tidskronologiske tablåer – som en stor tidslinje. Hvert oppslag har gjennom tekst og foto, og i noen tilfeller avisfaksimiler presentert viktige hendelser som har vært med på å forme vår oljehverdag.

Selve presentasjonsformen – en ganske så innholdstung tidslinje, kan isolert sett kanskje virke noe konservativ og gammeldags i dagens multimediale verden. Men denne utstillingen må ses i sammenheng med museets

øvrige utstillinger, hvor vi i stor grad vektlegger interaktivitet, involvering og opplevelser. Historieveggen «Petrorama» kan derfor ses på som et tilbud til de av våre gjester som ønsker å gå noe mer i dybden. Og det gjør mange! Veggen er flittig benyttet og mange bruker mye tid her.

Nå er det en gang slik at selv om noe fungerer godt så kan det likevel med stor sikkerhet gjøres enda bedre. Og etter 16 år var det nå på tide å revitalisere «Petrorama». Grunntanken om at utstillingen, som en kronologisk presentasjon av viktige oljehistoriske hendelser, beholdes og mye av innholdet vil en kjenne seg igjen i. Men mye er omskrevet, og noen historier og hendelse er kommet til eller blitt trukket fra. Synet på historien og hva som ses som viktig endrer seg. Selvsagt er tidslinjen oppdatert med hendelser fra 1999 og fram til i dag.

Størst forskjell kommer det likevel til å være i det grafiske uttrykket. Selv om vi fortsatt presenter relativt mye tekst vil det visuelle inntrykket være «letter». Dette blir gjort ved å benytte gjennomgående grafiske elementer og foto i større format. Faksimiler og lignende elementer vil grafisk også

«løftes» ut og gi et litt tredimensjonalt uttrykk. I det hele tilstreber vi et mer moderne og visuelt appellerende uttrykk – samtidig som vi fortsatt vil gi den besøkende tilstrekkelig anledning til fordypning.

Fra 9. juni og i ett år framover har våre gjester en unik anledning til å oppleve vår oljehistorie på to forskjellige, men utfyllende måter. Karikaturtegningenes humor og skråblikk kommer til å gi den besøkende en enda bedre opplevelse hvis en tar seg tid til å sette dette inn i den historisk-kronologiske konteksten som «Petrorama» gir.